

Spanias nye borgerkrig.

I Spania sitter en dommer på tiltalebenken for å ha åpnet massegravene fra diktaturtiden. Hva er det egentlig som foregår? Saken avslører at fortiden fortsatt er klamt tilstede i Spania.

Graver sin egen grav? Etter å ha viet seg til jakten på diktatorer, narkobaroner og terrorister, kan det å grave frem skjelettene fra Spanias nære fortid bli skjebnesvangert for dommer Baltasar Garzón. Foto: VICTOR R. CAIVANO, AP/SCANPIX

WANDA KRISTIANSEN
Frilansjournalist

Madrid, Spania. Over hundre tusen lik ligger strødd rundt i massegraver i Spania. Likevel er ingen etterforsket eller dømt for de fortiede forbrytelsene begått under den spanske borgerkrigen og det påfølgende Franco-diktaturet. Men nå – som historiens første – sitter en person på tiltalebenken i forbindelse med forbrytelsene. Og det er dommeren som forsøkte å etterforske dem.

Saken har utløst et politisk jordskjelv i Spania – og vekker de gamle fiendtlige skillelinjene mellom landets høyre og venstre-side fra borgerkrigens tid.

«Min bestefar lå nedgravd i en veigrøft i 64 år. Min bestemor døde i 1998, uten at landet noensinne hjalp henne å finne mannen sin,» sier Emilio Silva. Emilios bestefar var republikaner, og da bestemoren gikk til den lokale presten og ba om hjelp til å finne liket, fikk hun bare beskjed om at «han er der han fortjener å være». De mistet alt de hadde og Emilios far, som var en 10 år gammel glad skolegutt, måtte bli familieforsørger og veiarbeider.

«De måtte ikke bare leve under mordernes regime i 40 år, men hylle det og smile pent til forbryterne, uten å kunne søke rettferdighet. Min bestemor og mine tanter lukket alltid vinduet når de skulle snakke om bestefar og denne tiden – og selv med lukkede vinduer hvisket de,» sier Silva. Han leder nå foreningen for slektninger av ofre under Franco-regimet som kjemper for at Spania skal ta et oppgjør med sin fortid, og forteller om den spesielle stillheten som har hersket i Spania helt siden borgerkrigen i 1936.

Et blodbad som delte landet i to – mellom republikanere på venstresiden og fasister på høyresiden – som skapte fiender mellom naboer og søsken, blodspor som fornyes med generasjonene og som alle i Spania, unge som gamle – fortsatt er intimt forbundet med.

«Nær alle i Spania har en eller annen onkel, bror, ektemann eller bestefar som ble drept under borgerkrigen eller det påfølgende diktaturet,» forteller Silva. Han påpeker at rettsaken mot dommer Baltasar Garzón – som for tiden dominerer nyhetsbildet i det spanske samfunnet – er det optimale eksempelet på at de bitre gamle skillelinjene som har ligget nedhysjet i dvale i tre tiår etter diktaturets fall, nå våkner til igjen.

Oppgjør med fortiden. Borgerkrigen og diktaturet er fortsatt et ekstremt sensitivt og betent tema i Spania. Den fredelige overgangen til demokrati etter Francos død i 1975 var nettopp fundert på en «pakt om glemsel og stillhet» rundt alle ugjerningene som ble begått. Alle maktpersoner kunne fraskrive seg ansvar for sine forbrytelser i ly av en amnestilov i 1977. Såpass fortiet er fortiden at 113 000 mennesker fortsatt ligger i massegraver rundt i landet, og landet har aldri holdt noen sannhetskommissjon, tilbudt noen oppreisning eller offentlig beklagelse.

Og det er her Baltasar Garzón rider inn i historien. Dommeren har for mange vært en korsfarende helt som har gått løs på verdens diktatorer og terrorister, noe som blant annet har sikret ham en plass på ETAs dødsliste og et nært samliv med livvakter 24 timer i døgnet. Men det var da han forsøkte å snuse i Spanias egen mørke fortid at han gikk for langt og åpnet «a can of worms.»

»
Nær alle i Spania har en eller annen onkel, bror, ektemann eller bestefar som ble drept under borgerkrigen eller det påfølgende diktaturet.

Emilio Silva

Spanias spøkelser våkner igjen Nest etter Kambodsja, er Spania det land i verden med flest lik i massegraver. Det er mange som ikke vet hva som skjedde med sine kjære. 85 år gamle Carlota Ayub viser sin støtte med et bilde av Garzón under en demonstrasjon i Barcelona i april. Foto: AP, REUTERS/SCANPIX

I oktober 2008 lanserte Garzón en historisk etterforskning av menneskerettighetsforbrytelsene fra Franco-tiden. Garzón beordret at massegravene, som alle kjente til men ingen snakket om, skulle åpnes, de døde gis en verdig begravelse, diktaturtiden skulle fordømmes og Spania skulle ta et oppgjør med sin fortid. Isteden har fortiden slått tilbake.

Nå har organisasjoner med tilknytning til francoismen selv satt dommeren på tiltalebenken i landets høyesterett. Garzón tiltales for bevisst å ha ignorert amnestiloven fra 1977, og det er den høyreekstremistiske organisasjonen *Manos Limpias* (*Rene hender*) og det politiske partiet *Falange* – Francos eget parti – som står bak søksmålet. Garzón risikerer å få karrieren ødelagt i form av 20 års suspensjon, og at prosjektet han har startet vil falle i graven sammen med ham.

«I bakvendtland». «Vi befinner oss i et surrealistisk øyeblikk i bakvendtland. Det er tidenes styggeste ironi at den eneste som sitter på tiltalebenken på grunn av Franco-regimet, er den ene personen som dristet seg til å etterforske dens forbrytelser,» sier José Antonio Martínez Soler, sjefsredaktør for den spanske avisen *20 minutos*. Soler ble torturert under Franco-regimet og er en nær venn av Garzón.

«Saken viser at det fortsatt er veldig farlig å hisse på seg Franco-regimet, som fortsatt lever i beste velgående. Rettsaken har nesten skapt en ny «borgerkrig» mellom den gamle høyre og ventresiden,» sier Soler.

På ventresiden støtter den spanske sosialistregjeringen Garzón. Utviklingsminister José Blanco har uttalt «jeg hadde ikke likt at *Falange* vinner krigen på nytt» og har stilt spørsmål om lovligheten av partiet. «Jeg har vondt for å forstå at det partiet som tok friheten fra Spania kan sette på tiltalebenken noen så plettfri som Garzón.» Mange politikere mener saken demonstrerer at Spania ikke har fått bukt med overgangen fra diktaturet.

«60 prosent av dommerne i høyesterett er nært forbundet med Franco – de sverget til og med lojalitet til ham,» sier Emilio Silva. En stor del av eliten og Spanias fremste maktpersoner har bakgrunn i det privilegerte Franco-regimet.

«Ikke minst er rettsapparatet ekstremt politisert. Mange av de eldre og mektigste dommerne, som Calvo Ortega, var en hardkokt fascist under Franco og sitter i høyesterett. Det samme var Luciano Varela – han er nå er ansvarlig dommer for søksmålet mot Garzón i høyesterett,» forteller sjefredaktør Soler.

«Facister og korrupte». Så nå saksøker alle hverandre. Mens Garzón reiser tiltale mot francoistene, og francoistene tiltaler Garzón, saksøker foreningene til gjenlevende slektninger nå høyesterettsdommer Varela for å ha tillatt rettsaken mot Garzón, for mangel på nøytralitet og for å ignorere internasjonale menneskerettigheter. «Francoismen fortsetter å ha makt i det spanske samfunnet,» uttaler foreningene i en pressemelding.

Men det skal også være andre motiver for det som foregår. Mange sosialister mener det hele handler om å rense ut Garzón, siden han leder an opprullingen av en massiv korrupsjonsskandale – den såkalte *Gürtel-saken* – innen Spanias nest største parti, høyrepartiet *Partido Popular*.

»
Saken viser at det fortsatt er veldig farlig å hisse på seg Franco-regimet, som fortsatt lever i beste velgående.

José Antonio Martínez Soler, sjefredaktør i *20 minutos*.

Venstre mot høyre Rettsaken mot Garzón har utløst enormt raseri, sluppet undertrykte følelser løs og vekket gamle skillelinjer i Spania. I april møtte hundretusener opp i folkeprotester over hele Spania mot at Garzón er tiltalt, der flagg fra replublikktiden valet. Samtidig holdt Franco-partiet Falange sin egen demonstrasjon, med strake armer i gamle fascisthilsner. Foto: PEDRO ARMESTRE, AFP/SCANPIX

Spanias nye borgerkrig.

» «Det er mange som nå synes det hadde vært deilig å få rensket ham ut. Garzón har mange fiender fordi han stikker nesen opp i i makt og interesser,» sier Soler og fortsetter: «På grunnlag av juridiske teknikaliteter kan nå korrupte og fascistiske sette en

Vitne Vaktmester Miguel Ballester har i 30 år feiet for Francos elite i bygården i sentrum av Madrid og sett hvordan landet har forandret seg.

Foto: WANDA KRISTIANSEN

nobel mann på tiltalebenken. Det er utrolig flaut og fremfor alt trist. Blir Garzón felt, vender vi tilbake til diktaturtiden,» sier Soler. Han mener dommeren jages av en allianse bestående av fascistiske som vil kvitte seg med Franco-anklagene, høyrepolitikere som vil sette en stopper for korruptjonsanklagene, og misunnelige juskolleger som vil fjerne en jålete dommer som stikker seg ut og har fått stjernestatus.

Åpner gamle sår. Høyresiden har gått ut og rost høyesterett for å ha åpnet saken mot Garzón. De mener det er flott å markere at den «plettfrie og urørbare» stjernedommeren ikke er immun i rettsystemet han opererer i. Samtidig mener andre at Garzóns prosjekt bare ripper opp gamle sår. «Mannen i gata», vaktmester Miguel Ballester, er en av dem: «Det kommer liksom ikke noe godt ut av det, det er best å ikke la fortiden spøke,» sier han mens han ruller ut søppelbingen. Faren hans var republikansk soldat, men måtte skifte side da Franco vant krigen for å unngå represalier. «Broren til moren min var prest og ble drept av republikanerne, de røde. Alle har vi mistet noen. Vi må komme oss videre nå,» sier vaktmesteren, som har jobbet i 30 år i en bygning i sentrum av Madrid, der han før måtte bukke når de rike beboerne med privatsjåfør, tjenestefolk og privilegier fra regimet passerte. «Før hadde Falange hovedkontoret sitt

her, i hele første etasje, de gikk ut og inn med geværer og uniformer. Han som bor i femte gikk på jakt med Franco,» betror han oss, hviskende.

«Rene hender». Ballester feier foran inngangen til et annet kontor som får stadige bombetrusler. Her sitter Miguel Bernad. På sitt kontor prydet med det spanske flagget og bilder av kongen sitter mannen som startet det hele – advokaten Miguel Bernad, generalsekretær i den høyreekstremistiske organisasjonen *Manos Limpias*. Han er i godt humør og avviser at søksmålet mot Garzón har en politisk agenda.

«Dette handler kun om å beskytte loven,» sier Berand, som har en fortid i toppledelsen av den høyreekstremistiske partiet *Frente Nacional*. «Garzón har ignorert amnestiloven,» sier generalsekretæren, som mener Garzón har sin egen agenda.

«Garzón er bare ute etter selvpromotering,» sier han og tilbyr oss en plass i finstolen og puffer opp stolputen.

Er det en proporsjonal reaksjon å styrte hans karriere for «teknikaliteter» når det hele handlet om å gjenoppreise verdigheten til ofrene?

«Det Garzón har gjort er svært alvorlig. Han har misbrukt loven til inntekt for sine egne agendaer. Han er ikke bra for demokratiet – han er som kreft i systemet. Han tror han står over loven, og vil dra hele landet ned med

Høyreekstremist Generalsekretær i den høyreekstreme organisasjonen *Manos Limpias*, Miguel Bernad, er stolt over å bidra til «et bedre demokrati og en bedre rettsstat» ved å rettsforfølge Garzon for å ha brutt Spanias amnestilov.

Foto: WANDA KRISTIANSEN

seg. Det mangler bare at han ringer paven,» sier Bernard og betror oss en nyhet: «Etter at vi er ferdige med Garzón, skal vi saksøke advokaten hans.»

Drapstruet. Bernard blir stadig mer overbevist i sin sak i takt med at dødstruslene og hatmail daglig strømmer inn. Folk skal bombe kontoret hans. «Vi har ført 150 juridiske klager mot ETA uten å høre en lyd. Nå saksøker vi Garzón og blir drapstruet. Men jeg er ikke redd, jeg er stolt,» sier han andektig.

Emilio Silva er ikke sjarmert. «Det er som om en nazist i Tyskland skulle saksøke noen for å fordømme Hitler. Det har gått 35 år siden Francos død og fortsatt tør ingen mostsette seg «Føreren». Vi har presidentskapet i EU og er land nummer to i verden med flest lik i massegraver – bare slått av Kambodsja.»

«Det er dårlige tider for Spanias troverdighet,» lyder en lederartikkel i avisen *Diario de Leon*. «Dette landet er ekspert i å finne frem motiver for å være uenige, som under borgerkrigen. Og nå er landet igjen splittet i synet på rettsaken mot Baltasar Garzón og hans «forferdelige forbrytelse» med å etterforske understrykkelsen fra Franco. Europa er helt målløs. Spania fordømmer ikke forbrytelsene til Franco men derimot, forfølger den som etterforsker dem.»

«Men det tristeste av alt,» sier Silva, «er at mens man krangler om dette, er det mange som ikke har tid til å vente. Det skjedde med min egen bestemor.»

«De dør, disse gamle spanjolene som mistet sine kjæreste – fortsatt uten å få en oppklaring og en verdig grav og gå til.»

Opprør mot Franco

Et hav av intellektuelle, politikere og kjendiser har samlet seg i masseprotester over rettsaken som nå rister fundamentene i det spanske demokratiet. Her er noen av uttalelsene:

» «Når Falange kan sette Garzón på tiltalebenken er det som om Franco er tilbake og har vunnet på nytt.»

Filmregissøren Pedro Almodóvar

» «Dette er det mest alvorlige som har skjedd det spanske demokratiet siden 23-F.» (23. februar 1981 var datoen for det siste, mislykkede statskuppet til fascistene, red.anm.).

Skuespilleren Pilar Bardem

» «Vi finner oss i et skamfullt og flaut øyeblikk i historien. Bak tiltakene står organisasjoner som burde være forbudte. En tilsvarende motarbeidelse hadde gjort Nürnbergprosessen mot nazistene umulig.»

Cándido Méndez, gen.sekr. i Spanias største fagforening UGT.

» «Forfølgelsen av Garzón demonstrerer frykten for å konfrontere folkemordet.»

Den britiske historikeren Ian Gibson

» Dommeren og tidligere statsadvokat Carlos Jiménez Villarejo anklager juristene i høyesterett for å ha forvandlet rettsapparatet til et instrument for den spanske fascismen.» Garzón har fått støtte i verden utenfor. Blant annet har den internasjonale FN-kommisjonen av jurister og høyesterettsdommere fordømt rettsaken mot Garzón.

fakta

Den spanske borgerkrigen og diktaturet

- » Borgerkrigen mellom den valgte republikanske folkefrontregjeringen og de fascistiske opprørerne ledet av Francisco Franco varte fra 1936 til 1939. Nesten 500 000 ble drept fra begge sider, også sivile.
- » Under diktaturet, som varte frem til Francos død i 1975, ble hundretusener opposisjonelle fengslet og minst 50 000 henrettet.
- » Fortsatt ligger over 100 000 uidentifiserte drepte fra hovedsaklig den tapende siden i massegraver. Men nå vil ofrenes barnebarn ta frem spadene.

Baltazar Garzón Real

- » Den spanske dommeren Baltazar Garzón Real ble verdenskjent på slutten av 90-tallet, da den tidligere chilenske diktatoren Augusto Pinochet ble arrestert i London på hans ordre.
- » Garzón har stått bak jakten på flere av verdens mektigste og mest beryktede busmenn. I 2003 krevde han arrestasjon av Osama Bin Laden og 35 av hans menn for medlemskap i en terroristorganisasjon. I 2005 ble 24 av dem stilt for retten i Madrid.
- » Garzón sørget for å sende den argentinske offiseren Adolfo Scilingo til 640 år i fengsel. Og han har skaffet seg fiender fra både høyre og venstre i sitt eget land: Han har ledet jakten på de baskiske terroristene i ETA og står på ETAs egen dødsliste.
- » Han rullet også opp en av landets største politiske skandaler – den statsorganiserte terrostaffæren GAL på 80-tallet – sosialistregjeringens og statens egen dødskvadron for å luke unna ETA-terrorister. Dette første til hoderulling helt i toppen av den spanske regjeringen men fengsling av blant annet innenriksministeren.

» Garzón lever under konstant beskyttelse fra livvaktene. Selv har han erklært: «De må drepe meg, for jeg kommer til å kjempe til siste slutt.»

» «Listen over de som vil drepe Garzón er så lang, at blir han drept hadde det faktisk vært vanskelig å bevisse hvem som hadde gjort det», ifølge The Guardians mangeårige Madrid-korrespondent Giles Tremlett.

Profilert støtte Den spanske filmregissøren Pedro Almodóvar under en demonstrasjon til støtte for Baltasar Garzon, 24. april i Madrid.

Foto: AFP/SCANPIX